

THEOLOGIA BIBLICA

Geréb Zsolt*

Kolozsvár

Az igazság és a jó cselekedetek kapcsolata az Ef 2,1–10-ben

Das Verhältnis zwischen Gerechtigkeit und Guten Werken
im Epheserbrieft 2,1–10.
Zusammenfassung

In diesem Beitrag möchte ich auf folgende Frage eine Antwort geben: In welchem Masse hat der Briefschreiber des Epheserbrieftes (ein Schüler von Paulus) den Hauptgedanken von Paulus aus dem Römerbrieft 3,21–30, bzw. dem Galatherbrieft 2,15–21 bezüglich der Rechtfertigung des Menschen durch Gottes Gnaden bewahren? Anders: Welche Wirkungsgeschichte hat die soteriologische Lehre des Paulus in den deuteropaulinischen Briefen, besonders im Brief an die Epheser?

Schlüsselwörter: Gerechtigkeit, Gute Werken, Eph 2,1–10.

Az *efézusiakhoz írt levél* az úgynevezett deuteropáli levelek sorába tartozik, amelynek szerzője a páli iskola egyik tagja. Az 1. század második felében keletkezett episztola a kis-ázsiai keresztyének körében hirdette a Jézus Krisztusról szóló evangéliumot. A körlevélnek tekinthető irat Pál apostol tanítását adja tovább a hellenista-pogány gyülekezeteknek.

Ebben a tanulmányban arra a kérdésre kívánok válaszolni, hogy a levélszerző mennyiben őrizte meg Pál apostol teológiájának azt a központi gondolatát,

* Geréb Zsolt (Sepsiszentgyörgy, 1941) Kolozsváron és Nagyszébenben végezte teológiai tanulmányait, majd pedig Bukarestben és a hollandiai Utrechtben folytatott posztgraduális tanulmányokat. 1964 és 1980 között Kolozspatán, Kolozsborsán és Mocson végzett lelkészi szolgálatot. Doktori címet 1974-ben szerzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (KPTI), ahol 1980-tól előbb bibliai nyelveket tanított, majd pedig az újszövetségi tantárgyakat előadó-tanári és professzori minőségben. Számos tanulmány szerzője, amelyeknek témái: a történeti Jézus-kutatás ismertetése és eredményeinek summázása, hermeneutika, az erdélyi írásmagyarázat története, a holt-tengeri leletek, János evangéliuma és a páli levelek teológiája. Könyvei: *A modern Jézus-kutatás Ernst Käsemann után* (doktori dolgozat, Kolozsvár 1994), *A theszalonikabeliekhez írt levelek magyarázata* (Kolozsvár 2004), *Újszövetségi tanulmányok* (Nagyvárad 2005), *Az Isten szabadítása*. (prédikációk, Kolozsvár 2008), *A Kolosséiakhoz és a Filemonhoz írt levél magyarázata* (Kolozsvár 2010), *Az Efézusiakhoz írt levél magyarázata* (Kolozsvár 2012), *Neutestamentliche Studien* (Klausenburg 2014), *Péter első levelének magyarázata* (Kolozsvár 2015). 1994 és 1998 között a KPTI rektora volt. 2000-tól a Partiumi Keresztény Egyetem is oktató, ahol rektori tisztséget is betöltött 2004 és 2009 között. A Károli Gáspár Református Egyetem Hit-tudományi Kara 1996-ban *Doctor Honoris Causa* címmel tüntette ki. 2003 augusztusától tagja a *Studiorum Novi Testamenti Societas* nemzetközi társaságnak.

amelynek kifejtését a Róm 3,21–30-ban és a Gal 2,15–21-ben olvashatjuk, hogy tudniillik a megigazolást kegyelemből és hit által lehet elnyerni. Más szóval: milyen hatástörténete volt Pál szoteriológiai tanításának a deuteropáli levelekben, közelebbről *Az efézusiakhoz írt levélben*?¹

Pál apostol a judaista apokaliptika nyelvén fogalmazta meg az ember megigazolásáról, illetve megváltásáról szóló hitbéli tantételt, amelynek legfontosabb fogalmai a δικαιοσύνη, Θεοῦ νόμος, ἔργον, πίστις, χάρις, καυχάομαι (Róm 3,21–30; Gal 2,15–21). Ezt a judaista szóhasználatot a hellenista-pogány gyülekezetekben olyan gondolati struktúrák váltják fel, amelyek ismertek voltak a hellenista keresztyén olvasók körében. Az 1Kor 1–4 levél a σοφία (bölcesség) fogalom segítségével fejt ki a megváltásról szóló evangéliumot. Hasonló tendenciával találkozunk *Az efézusiakhoz írt levélben* is: a δικαιοσύνη, illetve δίκαιος fogalmak helyére a χάρις, σῶζω és δωρεάν szavak lépnek. A levélszerző olyan kifejezéseket keresett, amelyek közel álltak a hellenista világ fogalomvilágához. A kérdés az, hogy az új fogalmak segítségével kifejtett tanítás mennyiben őrizte meg Pál apostol eredeti szándékát.

Mielőtt rátérnénk az igerész elemzésére, arra a kérdésre keressük a feleletet, hogy az író milyen hagyományt használt fel. Ezzel a szándékkal összehasonlítjuk az Ef 2,1–10 szakaszt a Tit 3,4–7-ben található párhuzamos igeréssel. A hagyománytörténeti elemzés azt mutatta ki, hogy a szóban forgó igeszakaszt mindkét szerző az ősgyülekezet liturgiai, illetve keresztelési hagyományából merítette.²

Az Ef 2,1–10 magyarázata

A 2,1–10 igeszakasz 1–3. fejezetéhez, a levél első feléhez tartozik, amely tanítói résznek is nevezhető. Ebben az apostol krisztológiai és szoteriológiai tanítást nyújt a levél címzettjei számára. A levél második fele (4–6. fejezet) erkölcsi intelmeket tartalmaz. A kijelölt igeszakasz (2,1–10) az episztola üdvtani tételét foglalja magában, és ez három alegységre tagolódik: Az *első* alegység (1–3. v.) a bűn szolgátságában élő ember életét mutatja be. A *második* (4–7. v.) Isten üdvözítő cselekedetéről beszél, a *harmadik* pedig arról (8–10. v.), hogy Isten kegyelme milyen gazdagságot jelent az újjáteremtett ember életében. Az üdvtani tétel módosított megfogalmazása annak az állításnak, amelyet *A kolosséiakhoz írt levél* fejt ki a keresztség szentségéről (2,12–13): *A keresztségben vele együtt eltemettek benneketek, és vele együtt fel is támadtatok az Isten erejébe vetett hit által, aki feltámasztotta őt*

¹ Hahn, Fr.: Taufe und Rechtfertigung. Ein Beitrag zur paulinischen Theologie in ihrer Vor- und Nachgeschichte. In: Friedrich, J. – Pöhlmann, W. – Stuhlmacher, P. (Hg.): *Rechtfertigung*. Festschrift für E. Käsemann zum 70. Geburtstag. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1976, 95–124. Luz, Ulrich: Rechtfertigung bei den Pauluschülern. In: Friedrich, J. – Pöhlmann, W. – Stuhlmacher, P. (Hg.): *i. m.* 365–383.

² Lohse, Ed.: *Die Einheit des Neuen Testaments*. Exegetische Studien zur Theologie des Neuen Testament 1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1973, 241 skk. (*Taufe und Rechtfertigung bei Paulus* fejezet, 228–244).

a halottak közül. És titeket is, akik halottak voltatok vétkeitekben és bűnös valótok körülmételetlenségében, ővele együtt életre keltett megbocsátva nekünk minden vétkeinket. A 7. vers ennek az üdvtani eseménynek a következményét írja le. A 8–10. versek pedig ennek teológiai, hitbeli értelmét fejtik ki Pál apostol gondolkodásmódját követve.

1–3. versek: a bűn fogságában járó ember

Az 1–3. versek tömör megfogalmazását nyújtják annak, amelyet Pál apostol a Róm 1,18–3,20-ban mond el az emberi nemzetség egyetemes elhajlásáról. Ezt a Róm 3,9 így foglalja össze: *zsidók és görögök mind bűn alatt vannak.* A levél szerzője élő halottakhoz hasonlítja a kis-ázsiai keresztyéneket egykori élethelyzetükben, ebbe pedig bűnös életvitelük miatt jutottak. A halálról spirituális értelemben beszél. Arra emlékezteti az olvasókat, hogy egykor ők is a lelki halál fogságában voltak (Kol 2,13; vö. Jel 3,1; Lk 15,24.32).

A pogány életforma bemutatása rendjén az *egykor és most* sémával szembesülünk (2,11–13, 3,5.8–10). A Pál apostol leveleivel ellentétben a bűnről többes számban beszél. A παράπτωμα és a ἁμαρτία kifejezések a bűn különböző megnyilvánulási formái. A Kol 2,13-hoz hasonlóan mindkét szó a lelki körülmételetlenség állapotát jelzi. A pogányok élethelyzetét az istennélküliség és a reményvesztettség jellemezte. A szerző részletesen ábrázolja a Krisztus nélküli életet, amelyben a gyülekezet tagjai egykor jártak: *titeket is, akik halottak voltatok vétkeitekben és bűnös valótok körülmételetlenségében, ővele együtt életre keltett megbocsátva nekünk minden vétkeinket a bűn szolgaságában jártak.*

A tanítói szakasznak parainetikus jellege van, amelyre a περιπατέω – *járni, életmódot folytatni* ige utal. Az Újszövetség írói általában metaforikus értelemben használják a περιπατέω igét, és ezt az ember életvitelére, viselkedésére vonatkoztatják. Az ember járhat a világ szokása (κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου), a levegőbeli fejedelem uralkodása szerint (κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος – 2,2), de járhat Isten akarata szerint is azon a jó cselekedetek által, amelyeket Isten előre elrendelt (ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς οἷς προητοίμασεν ὁ θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν – 2,10). Életvitelét, gondolkodását és cselekedeteit az a hatalom (δύναμις) határozza meg, amelynek a vezetése alatt áll (1,18–19).

Figyelemre méltó, hogy a levél írója – az 1,21-től eltérően – nem nevezi meg egyenként az istenellenes erőket, hanem egyetlen gonosz uralkodóról beszél, és az ő hatalma irányítja az emberek cselekedeteit.³ Ezt az uralkodót azonban több megnevezéssel jellemzi, ezek pedig kiegészítik egymást.⁴ A gonosz jellemzésére a korabeli mitikus nyelvezetet használja.

³ Schnackenburg, R.: *Der Brief an die Epheser*. Evangelisch Katholischer Kommentar zum Neuen Testament X. Benzinger Verlag, Zürich-Einsiedeln-Köln; Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1982, 90.

⁴ Pokorný, P.: *Der Brief des Paulus an die Epheser*. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 10/II. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 1992, 98.

A gonosz első megnevezése így hangzik: ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου. Ezt így lehet fordítani: *jelenlegi világekorszak* vagy *e jelenvaló világ*. Az αἰὼν mellett álló τοῦ κόσμου τούτου birtokos jelző magyarázó értelmű, és arra a hatalmi körre vonatkozik, ahol a gonosz kifejti hatását. Azt a térséget jelöli, ahol olyan mennyei lények lakoznak, akik nem Isten szolgálatában állnak, hanem a bűnös emberen uralkodnak. János evangéliuma így nevezi meg ezt a hatalmat: ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου – a *világ fejedelme* (12,31; 16,11).

A második megnevezés, az ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος – a *levegőbeli fejedelem* az a lélek, amely az engedetlenség fiait vezeti. Az ἄρχων és az αἰὼν párhuzamos fogalmak. A mellettük álló birtokos jelző (τοῦ ἀέρος – *levegőbeli hatalom*) szintén az uralkodó (*fejedelem*) hatalmi körét jelzi. Az 1. századi zsidó és keresztyén felfogás szerint a Sátán és gonosz szellemei a levegő földhöz közeli rétegeit lakják. Az Ef 6 pedig azt állapítja meg, hogy e levegőbeli fejedelem az ördöggel (6,11), illetve a gonosszal azonos (6,6), aki olyan hatalommal és eszközzel rendelkezik, amellyel Isten elleni engedetlenségre sarkallja Ádám utódait. Eszerint a Sátán a jelenvaló világ, illetve világekorszak fejedelme. Olyan elképzelés ez, amely az apokaliptikus dualizmus szemléletéhez tartozik.⁵

Az engedetlenség fia (οἱ υἱοὶ τῆς ἀπειθείας) kifejezés kétszer fordul elő a levélben (2,2; 5,6). A 2,2-ben az *engedetlenség* nem a törvény előírásainak áthágását jelenti, hanem Istennek és az ő akaratának az elutasítását. A gonosz lelkek abban akarják megakadályozni az embereket, hogy a teremtő jótetszése szerint járjanak, és hogy a felebaráti szeretetet gyakorolják (1,5.9.11; 5,1). Az engedetlenek fia a *test akaratát* cselekszik Isten akaratá helyett (2,3). Ők azok, akik elutasítják az *igazság beszédét*, az *üdvösség evangéliumát* (1,13). Azonban a gyülekezet tagjainak, a világosság fiainak nem szabad a gonosz fiainak tanítására hallgatniuk, hanem a világosság, a jóság és az igazság gyümölcsét kell teremniük (5,9–10). Mindez arra a bibliai felfogásra utal, hogy a hitre jutás előtt az ember nem rendelkezett önálló akaratral, hanem a gonosz lélek vezetése, uralma alatt élt (vö. Mk 1,26–29; 5,1–20).

A levélszerző eddig többes szám második személyben beszélt a gyülekezet egykori életéről. A 3. verstől kezdve többes szám első személyben szólítja meg a címzetteket, és ezzel azt jelezi, hogy egykor ő is az engedetlenség fiainak útján járt. Mit jelent ez a változás? Kivel lehet azonosítani a többes szám első személyben beszélő író? Egyes magyarázók szerint a gyülekezet zsidó tagjaira, a zsidó-keresztyénekre gondoltak.⁶ Mások a címzettek, a Jézus Krisztus által megváltott emberekre vonatkoztatják, akikkel a szerző közösséget vállal.⁷ Mi is az utóbbi megoldást választjuk, mert ez összhangban áll az első vers szellemével. A szerző szerint minden ember, aki még nem jutott el a Krisztusba vetett hitre, az engedetlenség fia között forgolódik. Ezt a pogány, hitetlen életformát

⁵ Sellin, G.: *Der Brief an die Epheser*. Kritisch-Exegetischer Kommentar über das Neue Testament. Band 8–9. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2008, 52–53. és 171.

⁶ Pokorný, P.: *i. m.* 100.

⁷ Schnackenburg, R.: *i. m.* 92.

a test kívánságai irányították, közelebből a testi és az érzéki vágyak. Pál tanítása szerint a test indulatai és kívánságai (ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός) nem az életbe, hanem a halálba sodorják az embert (Róm 7,25). Tehát a pogányok korábbi életvitelétét az erkölcsi felelőtlenség határozta meg. Isten haragja azonban utol fogja érni őket az utolsó napon (Róm 2,5; 5,9), mert ő felelősségre vonja az engedetlenség fiait az ítélet napján. Az Ef 5,6-ban ehhez hasonló összefüggés fedezhető fel Isten haragja és a fiak engedetlensége között (vö. Kol 3,6).

4–7. versek: Isten kegyelmes odafordulása az emberhez

A megváltás művének alanya: Isten. Az üdvösség történetét Isten szeretete mozgatja. Az ἀγάπη *Az efézusiakhoz írt levél* egyik legfontosabb teológiai fogalma (1,4; 3,17–19; 5,2), amely az Újszövetségben az *áldozatkész szeretetet* jelenti, szemben a φιλία kifejezéssel, amely a kölcsönös partneri szeretetet jelzi. Az *irgalmasságban gazdag Isten* szófordulat ószövetségi eredetű *Az efézusiakhoz írt levélben* (vö. 2Móz 34,6 ssk.), és ez azonos a *kegyelmének gazdagsága* (τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ) fordulattal (vö. 1,7; 2,7). Isten *irgalmassága* az ő megbocsátó *szeretetében* nyilvánult meg. *Kegyelmének gazdagságát* az ő Fiának, Jézus Krisztusnak odaszentelése által nyilvánította ki az ember megváltásáért (Róm 5,8; 2Kor 13,11; Lk 11,42; Jn 3,16). *Az efézusiakhoz írt levél* szerint Isten szeretete munkálkodott mind az ember teremtésekor és kiválasztásakor, mind pedig megváltásakor. Erre a szeretetre kell épülnie az ember szeretetének (1,15; 5,1).

A levélíró azt mondja el 5. versben, hogy *Isten kegyelme elevenítette meg* őket a lelki halál állapotából, amelybe a vétkeik miatt jutottak. A *megelevenített* (συνεζωποίησεν) ige aoristos alakja azt jelzi, hogy itt befejezett cselekvésről van szó (Róm 5,8). A *megelevenítés* tette Jézus Krisztus személyéhez kapcsolja a gyülekezet tagjait, ugyanis a szerző itt a *keresztségre* utal (Rm 6,1–11; Gal 3,27; Kol 2,12–13), de egyben arra is, hogy a megkereszteltek az egyház közösségébe vonja be.

Az újjászületés eseményét akkor értjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy a levél szerzője mit mondott Jézus feltámadásáról az 1,19–20-ban. Ez az állítása mind tartalmilag, mind nyelviileg a Kol 2,12–13-hoz áll a legközelebb. Az Újszövetségben csak itt találkozunk a *συνεζωποιέω* igével, és a megelevenítés csupán itt áll ellentétben a bűnök miatti halál állapotával.⁸ A keresztség döntő esemény *A kolosséiakhoz írt levélben* és *Az efézusiakhoz írt levélben*. A keresztségben végbemenő feltámadás lelki természetű történés: Isten megbocsátja vétkeinket Krisztus váltságáhalála alapján. Ezért mondhatjuk, hogy a keresztség, amely feltámadás Krisztussal, elsősorban a *bűnbocsánatot* jelenti.⁹ Isten az ő kegyelmes cselekvése által fordul újra az ember felé, és ennek nyomán áll helyre a közösség vele, aki az új élet forrása. Az új élet a Krisztussal való járás kezdetét

⁸ Schnackenburg, R.: *i. m.* 94.

⁹ Luz, U.: *Der Brief an die Kolosser*. Das Neue Testament Deutsch. Band 8/1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998, 222.

jelentí. A συν- (*-val, -vel*) ígekötő arra utal, hogy a keresztyének üdvössége Krisztussal együtt jutott teljességre, de egyben azt is, hogy ők kiszabadultak a halál hatalmi köréből, és együtt élnek vele. Teológiai szempontból azt állapíthatjuk meg, hogy a levél írója nemcsak sakramentális dimenzióban beszél a keresztségről, hanem etikai vonatkozásban is. A hívő a keresztség felvételekor fogadja el az evangéliumot hite által (vö. 1,13). Ekkor tesz vallást Jézus Krisztusról (Róm 10,9), ekkor nyeri el a megváltást, és ekkor tagolódik be a gyülekezet közösségébe (Ef 4,4 skk.).

Itt szükséges kitérnünk a vers végén álló közbevetett mondatra (parantézis): *kegyelemből vagytok megváltva*. Ez a 2,8a-ban is visszatér: *mert kegyelemből van üdvösségetek hit által*. Mivel az állítás többes szám második személyben áll, sokan arra gondoltak, hogy későbbi glosszáról van itt szó.¹⁰ Petr Pokorný szerint ez a mondat az apostol teológiájának jelmondatszerű összefoglalása, és a levélíró által a keresztyének feltámadásáról szóló tanítás apostoli jellegét igazolja.¹¹

A 6–7. versek Krisztus útjával kapcsolják össze a hívők életét: halálával, feltámadásával és felemeltetésével. Mindaz ami Isten Jézus Krisztus életében, halálában és felemeltetése által történt (1,19–20), most végbemegy a megkereszteltek életében is. *Az efézusiakhoz írt levél* teocentrikus szemlélete Krisztusközpontú látásmóddal ötvöződik, ugyanis Isten Jézus Krisztus által vitte véghez az üdvtörténet szabadító tetteit. A szerző συν- (*-val, -vel*) ígekötőt használja a Krisztussal nyert közösség kifejezésére (συνήγειρεν καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ), és ezt a Kol 2,12–13-ból kölcsönözte. Tartalmi szempontból abban különbözik *A kolosséiakhoz írt levél*től, hogy nemcsak a hívők feltámadásáról szól, hanem arról is, hogy őket a mennyei világba helyezi Jézus Krisztussal (συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ). Az az elképzelés, hogy Jézus tanítványai Isten országában együtt fognak ítéletet mondani Isten népe felett, az ősgyülekezet hagyományanyagából származik (Mt 19,29 skk.; Lk 22,29 skk.; Jel 3,21). A keresztyének helye már elő van készítve Krisztus mellett a mennyben. Ez az üdvösség megvalósult állapotát jelenti, de ez a létforma még el van rejtve a világ előtt. Amíg a tanítványok a földön élnek, addig az ő igazi létük még nem nyilvánvaló. Ez a Kol 3,3 tanításához hasonlít: *a ti életetek el van rejtve a Krisztussal Istenben*. Vagyis: annak ellenére, hogy az ő helyük már Krisztus mellett van, még nem részesültek az ő teljes dicsőségében.¹² Tehát a levél – a jelen idejű eszkatológiai látásmód mellett – megőrzi a jövő idejű reménység szemléletét, és erre utal a 7. vers: *hogy megmutassa az eljövendő világban kegyelmének mérhetetlen gazdagságát irántunk való jóságából a Krisztus Jézusban*.

Isten üdvözítő munkájának tehát eszkatologikus távlata van: nyilvánosan meg akarja ismertetni kegyelmének gazdagságát. Mikor fogja végbevinni ezt?

¹⁰ Hübner, H.: *An Philemon, An die Kolkosser, An die Epheser*. Handbuch zum Neuen Testament 12. Mohr Siebeck, Tübingen 1997, 162.

¹¹ Pokorný, P.: *i. m.* 104.

¹² Gnllka J.: *Der Epheserbrief*. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament X/2. Verlag Herder, Freiburg–Basel–Wien 1971, 121. Schnackenburg, R.: *i. m.* 97.

A megismerés idejére az *eljövendő világban* (ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις) időhatározói fogalom pár utal.¹³ Az episztola szerzője már a levélkezdő magasztalásban is szólt a titok megismeréséről (1,9). Isten feltárta az ő üdvözítő akaratát a gyülekezet tagjai előtt. Ezt a titkot a világ előtt is fel kell tárni az igehirdetés által (3,9–10). A levél felfogása szerint az isteni titokról szóló híradás szervesen hozzátartozik Isten megváltó munkájához.¹⁴ Az eljövendő nemzedékeknek is meg kell hallaniuk, hogy Isten miképpen cselekedett a múltban Jézus Krisztus által. A megváltás egykori eseményéről szóló igehirdetés arról biztosítja a gyülekezetet, hogy Isten a jelenben is munkálkodik a gyülekezet üdvösségéért. A *kegyelem* szó itt is ugyanazt jelenti, mint a 6. versben, ahol Isten kegyelmes hozzánk fordulását fejezte ki. A kegyelem gazdagsága a gyülekezet életében Isten ajándékainak sokféle megnyilvánulására utal (Ef 4,7; 1Kor 14,12; 2Kor 9,8; 14,12; 1Thessz 1,5), s ugyanakkor jelzi a kegyelmi ajándék rendkívüliségét. A kifejezésnek tehát nemcsak szoteriológiai, hanem ekléziológiai vonatkozása is van.

8–10. versek: *kegyelemből van üdvösségetek hit által*

A 8–10. versek az egész szakasz összefoglalását nyújtják. A levél írója Pál apostol szellemében fogalmazza meg Isten megváltó művének alapját és célját *Ugyanis kegyelemből van üdvösségetek hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez* (vö. Róm 3,21–30; Tit 3,4–7). A hasonlóságok mellett azonban különbségek is észlelhetők: *Az efézusiakhoz írt levélben* a δικαιοσύνη kifejezésnek etikai értelme van (ld. 1,7; 4,24; 5,9; 6,14). A megváltásról szóló tanítás kulcsfogalmai pedig ezek: *kegyelem* (χάρις) és *üdvözülni* (σώζω). Viszont a megigazulásról szóló szakaszból hiányzik a *törvény* (νόμος) szó, csupán a *cselekedet* (ἔργον) fogalom jelenik meg. A levélíró tehát újrafogalmazza Pál apostol tanítását a bűnös ember megtartásáról. Isten az üdvösséget kegyelemből (τῆ χάριτι) ajándékozza az embernek és nem a jó cselekedetek alapján. Az előző versekkel összehasonlítva, itt csupán egy új fogalom jelentkezik: *hit által* (διὰ πίστεως). A *διὰ* prepozíció azt juttatja kifejezésre, hogy a hitnek csupán eszközszerpe van az üdvösség elnyerésében, tehát a hit nem lehet érdemszerző. A hit csupán elfogadja *Isten ajándékát* (θεοῦ τὸ δῶρον).

Tehát *Az efézusiakhoz írt levél* szerzője Pál apostolhoz hasonlóan tanítja, hogy a hit nem emberi teljesítmény, hanem olyan *közvetítőeszköz*,¹⁵ amellyel befogadjuk az evangéliumot. Az *ajándék* szó csak itt fordul elő a páli levelekben (kivéve a Zsidókhöz írt levelet). Pál apostol csak a δωρεά kifejezést használja (Róm 5,15.17; 2Kor 9,13), és ezen mindig Isten *ajándékát* érti. A kifejezés itt is Isten adományá-

¹³ Schneider, G.: ἐνδεκνυμι címszó. In: Balz, Horst – Schneider, Gerhard (Hrsg.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II. 2. Verbesserte Auflage mit Literaturnachträgen. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart-Berlin-Köln 1992, 52.

¹⁴ Hübner, H.: *i. m.* 163.

¹⁵ Sellin, G.: *i. m.* 184.

ra utal, akárcsak a 4,7–11. szakaszban, ahol azokról a lelki ajándékokról van szó, amelyeket a feltámadott Krisztus adományoz a gyülekezetnek.

Ez az állítás: *nem cselekedetekből, hogy senki ne dicsekedjék*, az üdvösség elnyerésére vonatkozik, és általános megfogalmazása annak, amit Pál apostol a *nem a törvény cselekedeteiből* által fejez ki. A törvény szó itt azért hiányzik, mert a kisázsiai gyülekezetben nem jelentkezett az a zsidó kegyességi irányzat, amely a törvény cselekedetei alapján törekedett a megigazulásra (Gal 2,16). A levélíró tehát nem egy bizonyos csoport felfogásával polemizál, amint ezt *A rómaiakhoz írt levélben* és *A galatákhoz írt levélben* teszi. A célhatározói mellékmondat – *hogy senki ne dicsekedjék* – az előző állítás indoklása. Ez összhangban áll Pál apostol azon felfogásával, amelyet a Róm 2,23-ban így fogalmazott meg: *Aki a törvénnyel dicsekszel, a törvény megszegésével gyalázkod az Isten?* A vers ugyanazt összegzi, amit Pál apostol a Róm 3–4. fejezeteiben fejt ki bővebben. Isten kegyelme kizár minden emberi teljesítményre, érdemre hivatkozó dicsekvést (1Kor 1,29).¹⁶ Az Isten előtti alázatra buzdító intelem a mennyei Atya irgalmának gazdagságát hangsúlyozza (vö. 4. v.). A hívő csupán azzal dicsekedhet, hogy felismerte Istenben az Urat, aki kegyelmet, ítéletet és igazságot gyakorol az esendő ember felett. Pál apostol megfeddi azokat, akik azzal dicsekednek, hogy ők már elnyerték a Hegyi beszédben olvasható boldogmondások ígéretét (1Kor 4,8–18). *Az efézusiakhoz írt levél* pedig azt tanítja, hogy csak az alázatos ember kedves Isten előtt.

A szakaszt záró 10. vers (*Mert az ő alkotása vagyunk, akiket Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtett, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azok szerint éljünk*) visszautal az 1–3. versekre, amelyek az ember erkölcsi viselkedésére vonatkoznak. Akárcsak *A korinthusiakhoz írt második levélben* a megkereszteltek élete itt is az újjáteremtéshez hasonló (2Kor 5,17; ld. még Ef 4,24). Ez a gondolat a Kol 3,10-ben is előfordul, ahol az ember megújulásáról van szó. Ennek az eseménynek két mozzanata van. Az első a keresztségben megy végbe Isten újjáteremtő munkája által, a második az ember részvételével történik, és pedig Isten megismerése által, amikor állandóan megújul Teremtője képmásának hasonlóságára. A megismerés Isten teremtő munkájára, üdvözítő tervére és örök végzésére néz, amelyet az ember a hit segítségével fedez fel. *Az efézusiakhoz írt levél* ehhez a gondolathoz kapcsolja azt a teológiai állítást, hogy az ember *Isten tetszése szerint valóságos igazságban és szentségben teremtett* (4,24). Ez azt jelenti, hogy a megújult ember azonos az Isten által teremtett első emberrel, akit a maga képére formált (1Móz 1,27). G. Sellin szerint az Efézusi levél írója a hellenista–zsidó irodalomból merítette a ποίημα – *alkotás* kifejezést és az Alexandriai

¹⁶ Bultmann, R.: καθάομαι címszó. In: Kittel, G. – Friedrich, G. (Hg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band 4. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart 1967, 646–653; Zmijewski, J.: καθάομαι címszó. In: Balz, Horst – Schneider, Gerhard (Hg.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II. 2., verbesserte Aufl. mit Literaturnachträgen. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart 1992, 680–690.

Philón által képviselt teremtésteológiai látásmódot.¹⁷ Philón Mózes első könyve alapján két Ádámról beszél a LXX fordítása alapján (καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς): a *mennyei embertől*, aki az Isten képére teremtett, illetve a *földi embertől* (ld. *Legum allegoriarum* I,31.53.88 és II,5). A tökéletes mennyei ember teremtése, amelyet a második teremtéstörténet ábrázol, az újjáteremtés előképe (LXX 1Móz 2,7: καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζώσαν). Ádám Isten meg-elevenítő lelke által kel életre (*Legum allegoriarum* I,32.). Az *efézusiakhoz írt levél* szerzője Philón látásmódját, illetve szóhasználatát követi, amikor úgy beszél a keresztyénekről, mint akik Isten alkotásai, és azt állítja, hogy Krisztus által teremtettek (κτισθέντες). Az újjáteremtésnek az a célja, hogy bővölködjünk a jó cselekedetekben (ἔργους ἀγαθοῦς).¹⁸

Az *ἔργα ἀγαθὰ* Pál korai leveleiben is előfordul, így a 2Kor 9,8-ben is: *Az Istennek pedig van hatalma arra, hogy minden kegyelmét kiárássa rátok, hogy ...bőségben éljétek minden jó cselekedetre.* Az Újszövetség késői könyveiben a szópár jelentése leszűkül az alamizsnára, illetve a szociális jótékonyásra.¹⁹ Pál apostol szerint a *cselekedet* az ember egész életfolytatására vonatkozik. A Kol 1,9–10-ben ezt olvassuk az Isten által újjáteremtett keresztyénekre vonatkozóan: *...szüntelenül imádkozunk és könyörgünk értetek, hogy tökéletesen ismerjétek meg az ő akarátát minden lelki bölcsesség és belátás révén, hogy élhessetek az Úrhoz méltóan, teljes mértékben az ő tettségére, és teremjétek gyümölcsöt mindenfajta jó cselekedettel, és növekedjétek az Isten ismeretében.* A Krisztus által megváltott ember nem élhet tétlenül, hanem a szeretet által kell munkálkodnia (Gal 5,6; Róm 13,3; Tit 2,14).

Az Ef 2,10 szerint a jó cselekedetek Isten kegyelmének gyümölcsei, amelyeket *előre elrendelt, elkészített* (προητοίμασεν). A kifejezéssel a Róm 9,23-ban is találkozunk a kegyelmi kiválasztásról szóló szakaszban. A levél írója azt fejezi ki a *προητοιμάζω* igével, hogy mielőtt az ember végbevinné a jó cselekedetet, Isten már *előre elkészítette* azt.²⁰ A *προητοιμάζω* ige azon kifejezések sorába tartozik, amelyeket a levél írója a *πρό* prepozícióval képezett (*πρό-θεσις* – 1,11; 3,11; *προ-ορίζω* – 1,5.11; *προ-τίθημι* – 1,9), és pedig azzal a céllal, hogy az eleve elrendelésről szóló tanítás keretében Isten *idő előtti* cselekvését fejezze ki (1,9).²¹ Az *efézusiakhoz írt levél* ezen alapvető tényállását a szakirodalom *protologikus üdvbizonyosságnak* nevezi.²² A levélszerző arról tesz bizonyosságot, hogy Isten kegyelmes rendelése megelőzi mind az ember megváltását, mind az ember jó cselekedeteit.²³

¹⁷ Sellin, G.: *i. m.* 186–187.

¹⁸ Gál Ferenc: *Pál apostol levelei.* Szent István Társulat, Budapest 2006, 220.

¹⁹ Bolkestein, H.: *Wohltätigkeit und Armenpflege im vorchristlichen Altertum.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1939.

²⁰ Sellin, G.: *i. m.* 187.

²¹ Uo.

²² Steinmetz, F. J.: *Protologische Heils-Zuversicht. Die Strukturen des soteriologischen und christologischen Denkens im Kolosser und Epheserbrief.* FTS 2. Josef Knecht, Frankfurt am Main 1969.

²³ Luz, U.: *i. m.* 374.

Ezért mondhatjuk, hogy a levél nemcsak a *sola gratia* elvet őrizte meg, hanem megtartotta a *tota gratia* elvet is.²⁴

Tehát azok a jótettek, amelyeket nekünk végbe kell vinnünk, tulajdonképpen nem a mi tetteink, hanem az Isten által elkészített gyümölcsök.²⁵ Istennek gondja van arra, hogy szent életet éljünk. A megszentelődés által válik lehetővé, hogy Isten újjáteremt minket a keresztség által, és felruház a Szentlélek ajándékával, akinek erejével az új ember cselekedeteit teremjük (Ef 4,23–24; Kol 3,13–14). Erre utal a célhatározói mellékmondat: *hogy azok szerint járjunk*. Ez a mellékmondat antitézisként utal vissza az 2,1–2 versekre, amelyekben a levél írója a kis-ázsiai keresztyének egykori bűnös életfolytatásáról, világ szerinti járásáról beszélt. Az Isten akarata szerinti járást, az ember megújult életét az ő kegyelme tette lehetővé. A keresztyén embernek élnie kell ezzel a lehetőséggel, és el kell indulnia az elkészített úton.

Összefoglalás

Az efézusiakhoz írt levél alapján véve megőrizte Pál apostol szoteriológiai felfogását az ember megváltásáról, megigazulásáról, és ennek alapvető vonását a *sola gratia* tételében foglalja össze. Az ember megigazulásáról szóló tanítást a keresztség eseményének magyarázatával fogalmazza meg. A keresztség nem más, mint az újjáteremtés. A megkeresztelt ember megszabadult egykori bűnös életvitelétől és új életre támadt, amelynek célja a jó cselekedetek, jó gyümölcsök termése. A keresztség eseményének kontextusa arra utal, hogy a megváltásról szóló tanítást, amelynek központjában Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása áll, a levélíró a megkeresztelt ember életére alkalmazta, aki a keresztségben Isten megbocsátó kegyelmének ajándékában részesült.

A levélnek az az egyik jellegzetessége, hogy nemcsak az ember egyéni megváltásáról tesz bizonyosságot, hanem a Krisztus gyülekezetének üdvösségéről is. A keresztség nemcsak a Krisztussal való közösséget hozza létre az ember számára, hanem ugyanakkor az egyház közösségébe való betagozódását is. Ezáltal új távlatok nyílnak meg a hívő előtt. Az egyéni üdvösség elnyerése mellett az újjáteremtett ember tagja lesz a megváltottak közösségének, akik Isten országa örökségében részesülnek.

A levél másik jellegzetessége abban áll, hogy a megigazulás ajándék jellege mellett az új élet cselekedetei is hangsúlyosakká válnak. Más szóval: a szoteriológia mellett kiemelt fontosságot nyer az etikai tanítás. A levélíró tehát Pál hűséges tanítványának bizonyul azáltal, hogy megőrizte a szoteriológia és az etika közötti kapcsolatot.

A levél harmadik jellegzetessége: a prologikus vonás. Isten előzetes döntése nemcsak az ember üdvösségére tekint, hanem a hívő jó cselekedetekre is vonatkozik (2,10).

²⁴ Luz, U.: *i. m.* 374.

²⁵ Schnackenburg, R.: *i. m.* 99.

Felhasznált irodalom

- Bolkestein, H.: *Wohltätigkeit und Armenpflege im vorchristlichen Altertum*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1939.
- Bultmann, R.: *καυχάομαι* címszó. In: Kittel, G. – Friedrich, G. (Hg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band 4. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart 1967, 646–653.
- Gál Ferenc: *Pál apostol levelei*. Szent István Társulat, Budapest 2006.
- Gnilka J.: *Der Epheserbrief*. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament X/2. Verlag Herder, Freiburg–Basel–Wien 1971.
- Hahn, Fr.: Taufe und Rechtfertigung. Ein Beitrag zur paulinischen Theologie in ihrer Vor- und Nachgeschichte. In: Friedrich, J. – Pöhlmann, W. – Stuhlmacher, P. (Hg.): *Rechtfertigung*. Festschrift für E. Käsemann zum 70. Geburtstag. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1976, 95–124.
- Hübner, H.: *An Philemon, An die Kolkosser, An die Epheser*. Handbuch zum Neuen Testament 12. Mohr Siebeck, Tübingen 1997.
- Lohse, Ed.: *Die Einbeit des Neuen Testaments*. Exegetische Studien zur Theologie des Neuen Testament 1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1973.
- Luz, U.: *Der Brief an die Kolosser*. Das Neue Testament Deutsch. Band 8/1. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998.
- Luz, Ulrich: Rechtfertigung bei den Paulusschülern. In: Friedrich, J. – Pöhlmann, W. – Stuhlmacher, P. (Hg.): *Rechtfertigung*. Festschrift für E. Käsemann zum 70. Geburtstag. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1976, 365–383.
- Pokorný, P.: *Der Brief des Paulus an die Epheser*. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament. 10/II. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 1992.
- Schnackenburg, R.: *Der Brief an die Epheser*. Evangelisch Katholischer Kommentar zum Neuen Testament X. Benzinger Verlag, Zürich–Einsiedeln–Köln; Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1982.
- Schneider, G.: *ἐνδεκνυμι* címszó. In: Balz, Horst – Schneider, Gerhard (Hrsg.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II. 2. Verbesserte Auflage mit Literaturnachträgen. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart–Berlin–Köln 1992.
- Sellin, G.: *Der Brief an die Epheser*. Kritisch-Exegetischer Kommentar über das Neue Testament. Band 8–9. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2008.
- Steinmetz, F. J.: *Protologische Heils-Zuversicht. Die Strukturen des soteriologischen und christologischen Denkens im Kolosser und Epheserbrief*. FTS 2. Josef Knecht, Frankfurt am Main 1969.
- Zmijewski, J.: *καυχάομαι* címszó. In: Balz, Horst – Schneider, Gerhard (Hg.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II. 2. Verbesserte Aufl. mit Literaturnachträgen. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart 1992, 680–690.